ÚVODEM

Devadesátá léta dvacátého století představují v dějinách moderní české literatury periodu, pro niž neexistuje analogie. Po více než čtyřech desetiletích nesvéprávného vývoje se situace vrací do normálních podmínek, je anulováno rozdělení našeho písemnictví do tří uměle oddělených proudů – oficiálního, samizdatového a exilového – a dochází k jeho vymanění z ideologického poručnictví a opětovnému znovuzcelení. Dřívější ostrá polarita mezi díly autorů povolených a zakázaných, díly standardně distribuovanými a šířenými specifickým způsobem je vystřídána širokou, až chaotickou pluralitou determinovanou toliko omezeními tržního systému. Množství autorů, poetik, stylů a tendencí vytváří až nepřehlednou změť, která vyžaduje diferenciaci a hierarchizaci. Její naléhavou součástí se stává i potřeba vydělit významná, podstatná a typická díla, vyložit je v nejširších souvislostech estetických, kulturních i společenských a přispět tím k lepšímu reflektování a chápání období téměř na rozhraní současnosti a minulosti.

Příručka V souřadnicích volnosti. Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích *se v této snaze volně inspirovala dřívějšími projekty vzniklými na půdě Ústavu pro českou literaturu, zejména třídílným kompendiem* Rozumět literatuře I *(1986),* Česká literatura 1945–1970 *(1992) a* Český Parnas *(1993), které se zaměřilo na interpretaci vybraných děl české literatury od nejstarších dob po rok 1989 a přes jistá dobová omezení poskytlo užitečný přehled českého literárního kánonu. Nyní jsme se pokusili o přístup podstatně komplexnější a důsažnější. Naše práce předkládá profily více než osmdesáti básnických, prozaických a dramatických děl, které poprvé vstoupily do kontextu českého literárního vývoje (tvořeného samozřejmě i literaturou publikovanou v samizdatu a exilu) až po roce 1989, ať už prvním vydáním, nebo takovým uspořádáním, které vytvořilo výrazně nový a původní celek. (Vzhledem k tomu, že české drama minulé dekády z hodnotového hlediska nekoresponduje s úrovní poezie a prózy, rozhodl se redakční kolektiv tuto disproporci respektovat i kvantitou zařazených děl.)*

Česká literatura devadesátých let se jeví jako živý, bohatě vnitřně členěný a mnohovrstevnatý organismus, redakce se proto snažila o pokud možno reprezentativní průřez jejím celkem též s ohledem na úlohu děl originálních, sociálně signifikantních a polemických. Kromě prací autorů dnes již klasických (Bohumil Hrabal, Josef Škvorecký, Milan Kundera, Emil Juliš, Ivan Jelínek, Zdeněk Svěrák – Ladislav Smoljak) dostali významné místo zástupci literatury experimentální či tzv. postmoderní (Mi-

chal Ajvaz, Petr Rákos, Daniela Hodrová, Bohumil Nuska, Ivan Matoušek, Lubomír Martínek) i nejpozoruhodnější mladí debutanti dekády (Jan Balabán, Miloš Urban, Bogdan Trojak, Kateřina Rudčenková). Zároveň redakce nepovažovala za nutné zařadit autory, jejichž přínos české literatuře je sice nesporný, ale kteří do minulé dekády významnějšími díly nezasáhli. Heslář příručky, který je nevyhnutelně jistým kompromisem mezi různými přístupy a preferencemi, byl vytvořen po důkladných diskuzích a s přihlédnutím k mínění odborníků i mimo autorský kolektiv. Jestliže jsme se do souboru rozhodli zařadit i dílo jednoho člena redakce, učinili jsme tak po tzv. zralé úvaze a dlouhých jednáních, proti jeho přesvědčení a s vírou, že bez něj by obraz daného období nebyl úplný – zodpovědnost za tento krok tedy nepadá na hlavu Petra Hrušky.

Jakkoliv jsme usilovali, aby každé interpretační heslo vykazovalo prvky pevné struktury, tj. aby v logických souvislostech dokázalo postihnout tvarovou, ideovou a typologickou jedinečnost a hodnotovou relevanci vykládaného díla a objasnit jeho místo v synchronním i diachronním kontextu, přece jen nebylo naším záměrem dosáhnout naprosté standardizace předkládaných textů. Každý literární druh, a stejně tak každé literární dílo, vyžaduje odlišný přístup, vyplývající z jeho specifických rysů. Na interpretacích též pracovali autoři, kteří podle svého zaměření kreativně akcentovali někdy více dimenzi historickou, jindy spíše teoretickou, vždy však v zájmu hlubšího poznání díla. Původně jsme zamýšleli alespoň v některých případech nabídnout i interpretace alternativní, stále se rozšiřující rozsah publikace nám to ale nakonec neumožnil. To však v žádném případě neznamená, že považujeme zařazené interpretační postupy a závěry za jediné možné, závazné a vyčerpávající – každý podložený a originální interpretační akt má právo na svou existenci ve volné soutěži tvůrčích sil.

Soubor interpretací doplňují čtyři syntetizující studie snažící se postihnout vývojové procesy období z hlediska obecných tendencí i vývoje jednotlivých druhů. Každá interpretace je doplněna tzv. apendixem, který obsahuje ukázku z díla, koláž reflexí, vyjádření autora, informace o překladech, adaptacích, oceněních i bibliografii předmětu – takto komponovaný celek by měl čtenáře důkladně orientovat v postavení díla ve všech souvislostech a poskytnout mu souřadnice k dalšímu studiu. Na závěr knihy jsme zařadili medailony autorů, které se soustřeďují především na aktivity a tvorbu zařazených autorů v devadesátých letech a nemohou tedy suplovat specializované slovníkové heslo. Doufáme, že se naše práce stane studijním materiálem, příručkou i četbou pro odborníky, studenty, učitele, zájemce o literaturu i širokou veřejnost.

Dílo bychom chtěli věnovat památce našich bývalých kolegů Přemysla Blažíčka a Jiřiny Táborské, kteří se podíleli na jeho genezi, ale osud jim žel zabránil dočkat se jeho dokončení.

Jiří Zizler